תפיסת הביטחון למלחמה בעתיד ידוע מראש - מלחמה ולחימה

גדעון אבידור

המלחמה ועידן המידע – רקע

המלחמה היא יצירה אנושית המלווה קהילות אנושיות מימיהן הראשונים, ולא חל בה שינוי עקרוני מימי קדם, הלוחמים היו ונותרו בני האדם הלוחמים זה בזה, בעזרת הטכנולוגיות שפיתחו והארגונים החברתיים והכלכליים שבנו.

יש שתי אסכולות עיקריות בדיון על מלחמה – האחת, האירופאית המיוצגת בעיקר על-ידי קלאוזביץ גורסת כי מלחמה היא מאמץ מרוכז כהמשכה של המדיניות באמצעים אלימים, האחרת הסינית המיוצגת בעיקר על-ידי סון-טסו גורסת כי מלחמה היא מאמץ אלים מתמשך שתחילתו דיפלומטיה ולחימה פסיכולוגית, המשכו בתחבולה וחתרנות, אחר-כך פריסה ותמרון (איום פיזי), ורק כאשר זה לא הספיק יש לערוך קרבות קטנים, ואם גם זה לא הספיק יש לערוך מצור שהוא הדבר הגרוע ביותר לכל הצדדים. שילוב מימד המידע במלחמה תומך בגישה הסינית.

התפיסה הסינית על "שלוש הלוחמות" – לוחמת חוק, לוחמה פסיכולוגית, לוחמת מידע כאסטרטגיה היא דוגמה לאלימות שאינה קטלנית ביחסי מדינות.

מהפכות טכנולוגיות ופיתוחים טכנולוגיים הזינו שאיפות אנושיות לנצל יכולות משופרות להשגת מטרות מדיניות – מלחמה נערכה בין מדינות. היו מלחמות למטרות כיבוש שטח, מלחמות על רקע אידאולוגי, דתי או אחר. מעת לעת מדינות נאלצו להילחם להגנתן בארגונים שאינם מדינות שרצו להחליף את השלטון. לחימה של ארגונים שאינם מדינות כנגד מדינה. נקודת ארכימדס להכרעה עברה מיחסי כוחות והשמדה נטו לפעולה אלימה היוצרת השפעה על מקבלי החלטות. זה היה תמיד, אלא שהאפשרויות המתפתחות יצרו אפשרויות חדשות. הלחימה ליצירת יחסי כוחות עדיפים או לכיבוש שטח למטרות השתלטות יורדת בסדר העדיפויות המדיני. מטרת המלחמה היא ההסדר הבא לאחר הלחימה, הלחימה היא אמצעי בדרך למטרה ואם ניתן להגיע לשם באמצעים הרסניים וקטלניים פחות מה טוב.

בדרכי הלחימה הוותיקות מופיעות שלוש התפתחויות בהן חל שינוי בכובד משקלן: לחימה שאינה קטלנית שמטרתה השפעה באמצעות אלימות, לחימה באמצעות שליח ולוחמת מידע/תודעה.

בגלל תלויות מדינות ומערכות שלטון במערכות מידע לניהול ולשליטה, <u>הלחימה שאינה קטלנית מטפסת מרמת מטרד לרמת איום על שלטון</u>, בתפקוד ובדעת קהל.

<u>לחימה באמצעות שליח שבפורמט הוותיק הייתה צבאות שכירים למשימה, התפתחה למודל של מלחמה "סדורה"</u> – ראה רוסיה וצ'צ'ניה, ראה הקואליציות האמריקאיות במלחמות המפרץ, ראה איראן ושלוחיה סביב מדינת ישראל, בתימן ובעיראק.

<u>לוחמת תודעה ודעת קהל הופכים לאמצעי לחימה רב השפעה ברמה האסטרטגית</u>. יורשי מאו טסה טונג שהמשיל את לוחמי הגרילה לדגים ואת ההמונים למים – אינם זקוקים יותר

למסע בן אלף המיילים, המתיש, הארוך והממושך. כדי לרכוש תמיכה ועוצמה, האלקטרוניקה והדיגיטציה מביאים את המסר לכל מקום באפס זמן.

כל מלחמה היא אירוע החוזר על עצמו כאירוע אך שונה במעטפת שלו (מטרות, מרחבי לחימה, כוחות וכדומה). בעוד המלחמה כתופעה היא "נצחית" דרכי הלחימה משתנות מדי תקופה בעקבות התפתחות של יכולות טכנולוגיות והשימוש בהן ליצירת עוצמה רלוונטית בלחימה מול אויב קונקרטי בסביבת הלחימה ובכך עוסקת תורת הלחימה.

<u>המלחמה והלחימה</u>

בתחום המלחמה השינוי הבולט הוא בהרחבת שולי המלחמה בדרכי הלחימה ובסביבת הלחימה – כפיית רצון תוך שימוש באלימות אינה מוגבלת יותר לקטלניות בלבד. קטלניות נועדה ליצור השפעה או להביא לכניעה, זה לא השתנה, אלא ששופרו יכולות ישנות ועלו לרמה דומה ביכולתן להשפיע.

"שולי המלחמה" מתפתחים "לרוחב" כאשר גורמים (משתתפים, משפיעים ומושפעים) רבים יותר נחשפים ומושפעים ללחימה ולתוצאותיה. בצד הטקטי כדוגמה היכולות הטכנולוגיות לאתר ולבחור מטרות יוצר בנק מטרות שונה מזה המקובל באש סטטיסטית, השינוי הזה לבדו משליך על מערכות המודיעין למטרות, על מגוון החימושים ומשגריהם, על ארגון ובניין הכוח.

ברמה המערכתית מעורבות פעילה או סבילה של אוכלוסייה במרחב הלחימה מהווה גורם משפיע בבחירת דרכי הפעולה, ובסיום הלחימה האוכלוסייה במרחב נשלט מהווה אמצעי לחימה (לא קטלנית) של הצד המובס במשא ומתן לקביעת תנאי סיום המלחמה.

ברמה האסטרטגית – לוחמת התודעה, מעורבות ארגונים לא-לוחמים ומערכת הסכמים ובריתות, מהווה גורם משפיע על קבלת ההחלטות.

לב ההגדרה של מלחמה אינו מצוי ב"תוצאה" כבהגדרות המשפטיות אלא במידת ה"כפייה" וב"הישג", ובעידן המידע חלקם ניתנים להשגה גם בלחימה שאינה קטלנית.

ארגונים אלימים שאינם מדינות אינם חלק "מההסדר" הזה. בסדר העולמי הקיים אין מקום לארגון שאינו מדינה במעמד דומה או שווה למדינה. ולכן, בין ארגון כזה ומדינה יכול להתקיים רק מצב אחד – מלחמה, וככל שהיא מתארכת עולה המחיר אותו משלמת המדינה, ומשתפרת יכולתו של הארגון בלחימתו, הוא צובר נכסים ומעמד.

<u>ההשלכות על מלחמה ולחימה</u>

מלחמה מתחילה כאשר אחד הצדדים בוחר בפעילות אלימה כדרך מרכזית להשגת מטרותיו.

בעבר, הכרזת מלחמה הייתה "יריית הפתיחה" והיא "חייבה" את כל הצדדים. בעתיד (וגם בהווה למי שער לכך), פעולה אלימה לא קטלנית יכולה להתפתח במעמד צד אחד.

מלחמה מתרחשת ברמות עוצמה וחומרה שונות, היא מתרחשת כלחימה "מקדימה" שאינה קטלנית והיא חשאית ברובה ומטרותיה הן שיפור עמדות, תפיסת "שטחים שולטים" בתחומים הרלוונטיים (בריתות, הסכמים, או מרחבי שליטה), השגת עליונות בלוחמת מידע ובתודעה, הרתעה וכדומה.

המשכה בהתפרצויות קטלניות להוכחת "רצינות" ומכאן מעבר למאמץ אלים מרוכז שמטרתו כפיית רצון, ולאחר הסבב הקטלני מעבר למאבק[1] שאינו קטלני למימוש ההישגים, לשיפור התנאים, למיצוי ההישגים.

אנחנו רואים כיום מאבקים של השלב המקדים בין סין וארה"ב, רוסיה ומדינות מזרח אירופה, ישראל ואיראן, ראינו את שלושת השלבים במאבקה של רוסיה כנגד צ'צ'ניה. מרבית המאבקים אינן עוברים לשלב השני (שפיכות הדמים) ועידן המידע מקנה יכולות משופרות בהרבה לניהול מאבקים כאלה. מרבית הסכסוכים הבין-מדינתיים מתנהלים ומסתיימים ברמה הזו. לא כל סכסוך מוביל למלחמה, אבל לכל מלחמה קודם שלב "סכסוך"[2] כזה ולכן אני קורא לו מאבק ולא סכסוך.

המלחמה שאינה קטלנית אינה מחליפה את המלחמה הקטלנית, היא דרך "אלגנטית" להשגת הישגים מדיניים באמצעים אלימים שאינם נוטפי דם. הצבא הסיני כיום מצוי עמוק בתוכה. ראה ים סין הדרומי, ראה הודו וההימלאיה, ראה את מאבקיה עם ארה"ב, ראה את תוכנית החגורה והדרך. ובדומה לה ברמה יותר מחוספסת אבל לא פחות תוקפנית ראה את רוסיה, בסוריה, בבלרוס, בצ'צ'ניה, בארקטי, באוקראינה וזו לא כל הרשימה.

אמצעי הלחימה משתנים עם ההתפתחויות הטכנולוגיות, ואיתם משתנות דרכי הלחימה. אבל מעבר לשינויים הטכנולוגיים באמצעי הלחימה, חל שינוי משמעותי בסביבת הלחימה בתחומי הזמן והמרחב שהיו מעין מצע על גבו מתחוללת לחימה, כיום עלה משקלם כגורם משפיע על קבלת החלטות ובחירת דרכי פעולה.

ממד הזמן[3] מתקצר משמעותית בכל הרמות – אם ברמה הטקטית רואה-יורה, אם ברמה המערכתית כמו תהליכי איסוף-עיבוד-הפצה לתהליכי קבלת החלטות וניהול לחימה, ואם ברמה האסטרטגית בשילוב לוחמת מידע ומעורבות חיצונית בלחימה.

השימוש בזמן הפך לאמל"ח. משמעות הזמן כאמל"ח באה לידי ביטוי בקיצור משמעותי בתהליכי קבלת ההחלטות בכל רמה. ומכאן לצמצום חלונות הזמן לפעולה מחד ולהרחבת החלונות מבחינת "הנוף" תפוצת המידע ומעורבות גורמים עלומים בעבר.

ראה את "הירוקים" ומלחמתם בתעשיות, ראה ה- BDS, ראה Me Too, ראה את ועדות האו"ם והפלשתינאים.

מרחב הזמן משמש מצע לתמרון – עיתוי, תזמון, משך, באין ספור תחומים הקשורים למאבק בין עוצמות. והתמרון (הזמן כתנועה והמידע כאש) נערך באמצעות מידע. החימוש הוא מידע, אמצעי התמרון הם קשרים – רשתות, מגעים, אינטרסים, דיפלומטיה, תקשורת אסטרטגית, הונאה, הטעיה וכיוצא באלה.

---

[1] ההבחנה בין המינוחים לחימה ומאבק היא במידת הקטלניות
[2] ההבחנה בין סכסוך ומאבק היא שסכסוך מוכוון למציאת פתרון בהסכמה, ומאבק מוכוון לכפית רצון
[3] זמן כשם כולל למדדי פעילות כמו מהירות, קצב, משך וכו'

המרחב הרלוונטי ללחימה התרחב לסביבת הלחימה בה מצויים מרחב המגע (לעליונות, שליטה והכרעה) ומרחב המידע "המשפיע[4]", שהוא חלק אינטגרלי בתכנון בכל רמה, בתחומים הרלוונטיים לה.

<u>הגנה והתקפה תאומים סיאמיים</u>

לא ניתן להכריע אויב, או לגרום לו להפסיק תקיפה קטלנית על-ידי הגנה בלבד. הגנה היא כמו חומות העיר – היא מקנה (אולי) ביטחון ושקט נקודתי, מקומי, היא איננה מרתיעה או כופה רצון על אויב. אויב יכול להתעייף ממצור או מהתשה ולחדול אך הוא אינו נכנע או מקבל מרות.

תקיפה באש ללא מגע אינה יכולה להשיג שליטה, ומכאן גם אינה יכולה להשיג הכרעה (פצצות האטום על יפן במלחמת העולם השנייה הן יוצאות דופן). לתקיפה באש עשוי להיות אפקט מרתיע, אלא שהוא זמני ומותנה בחוסן הלאומי של האויב וברצון מקבלי ההחלטות שלו.

כדי לכפות רצון צריך לתקוף בעוצמה והתקפה צריכה להכריע. מרכז הכובד של ההתקפה מצוי בלחימה בקרב המגע להשגת שליטה ביעדים. במדיניות מדינת ישראל, לאחר שהסירה מתפיסתה האסטרטגית מטרות של כיבוש שטחים, ההתקפה היא חלק מקרב ההגנה. ההגנה וההתקפה מקבילים בזמן, מתואמים במטרותיהם, ותורת הלחימה והתוכניות המבצעיות צריכות לשרת האחת את רעותה.

<u>מלחמת מדינה במדינה</u>

השינוי המהותי במאבק בין מדינות הוא היכולת לכפות רצון על מדינה באמצעות אמצעים שאינם קטלניים – גלויים (סנקציות) וחשאיים (סייבר). ראה דרום-אפריקה, ראה מפלת הגוש הסובייטי, ראה סנקציות על צפון-קוריאה, איראן, טורקיה ודומיהן. גם ישראל חוותה מאבק כזה, החרם הערבי, ה- BDS ודומיו וכדומה.

בה בעת, גם בלחימה קטלנית, ניתן לפגוע באושיות מדינה מבלי לחצות את גבולה, כאשר הלחימה שאינה קטלנית מלווה, משלימה ומעצימה את הלחימה הקטלנית, ראה מלחמת נאט"ו בסרייבו, ראה מערכות ישראל כנגד החמאס.

יעדי הלחימה אינם יעדי המלחמה. השגי הלחימה הם אמצעי להשגת מטרות המלחמה, הם יאנם מטרה בפני עצמה. יעדי הלחימה, צריכים ליצור את מצב הפתיחה של מימוש יעדי המלחמה. ולעתים המצב הנדרש הוא "פחות מהכרעה"

במלחמת יום הכיפורים כוונתו של סאדאת הייתה שילוב כזה, התקפה למדרך כף רגל בסיני והגנה בתחומי ההישג, וגרירת התערבות המעצמות למשא ומתן מדיני. טעויותיו בניהול המלחמה, ונחישותה ועוצמתה של ישראל שיבשו את התכנית הזו.

החמאס נוקט בגישה דומה – תוקף בירי רקטות, ונערך להגנה – גורר את ישראל לתקיפות עוצמתיות המביאות התערבות מדינית – המאפשרת לחמאס לשמר את הישגיו. החמאס אינו יכול להכריע את מדינת ישראל אבל הוא יכול להילחם בתנאים שלו והוא עושה זאת בשני העשורים האחרונים, מבחינת החמאס הוא במלחמה.

---

[4] מידע משפיע הינו מידע שיש לו משמעות בקבלת החלטות

מלחמת מדינה בארגון שאינו מדינה

מלחמה כנגד ארגון אינה דומה למלחמה כנגד מדינה. ארגון אינו תלוי קרקע, נכסיו מבוססי אידיאולוגיה ועוצמתו נובעת מאוכלוסייה תומכת. כמובן שיש לו נכסים וכמובן שהוא פועל משטח כלשהו, אך אלה במעמד שונה, הארגון חי באמצעותם ופועל בהם אך אינו תלוי בהם.

מלחמה כנגד מדינה מכירה (לרוב) בבסיס את זכות קיומה של מדינת האויב על בסיס הסכמים ואמנות בינלאומיות בעולם המדיני, מלחמה כנגד ארגון אינה כזו.

הלחימה כנגד ארגון היא התגלמות הא-סימטריה. ארגון שאינו מדינה "משוחרר" מאילוצי הגיאוגרפיה המדינית והתשתית המשרתת אותו אינה צמודת קרקע קבועה. הוא אינו חייב בהגנה פיזית על נכסים קבועים, עוצמתו נובעת מהאוכלוסייה התומכת בו ומיכולותיו הכלכליות והארגוניות.

חולשותיו מצויות באותו מקום, תלותו במנהיגות ובארגון. ככל שהארגון ותיק יותר מתרחבת השפעתו החברתית ותשתיתו הארגונית מתרחבת, עד כי לעתים הוא מתפתח לכדי "עוצמה מדינתית בתוך שטח של מדינה" – ראה הפרטיזנים בברה"מ במלחמת העולם השנייה, יוגוסלביה של טיטו באותה מלחמה, ראה הפלשתינאים בירדן בשנות ה-70 והחיזבאללה בלבנון.
ארגון, נעזר בתמיכת האוכלוסייה בסביבתה הוא פועל. הוא אינו כפוף לאמנת ז'נבה או לכללי דיני המלחמה הבינלאומיים. כל עוד, הוא יכול לרבוץ ולפעול בקן המחמם של סביבתו, הוא חופשי לפעול כמיטב יכולתו. צבא סדיר הנלחם בארגון צריך לשנות את הסביבה הזו, הוא חייב לאלץ את הארגון "לצאת ולהילחם". וזאת ניתן לעשות רק בהתקפה משמעותית על מרכזי העוצמה שלו, והם משולבים בין לחימה קטלנית (אש וטרור) לבין לחימה שאינה קטלנית (תודעה).
לחימתו הקטלנית מכוונת להגברת ההשפעה והתדמית הפנימית והבינלאומית שהוא יוצר, הוא נשען על כוחות חיצוניים ללחימה שיסיעו לו בהשגת מטרותיו.
לרוב אין לו עוצמה ראשונית להשגת כניעה והשתלטות על מדינת "אויב". יוצאים מכלל זה הם ארגונים הצוברים עוצמה במהלך לחימתם כאשר מדינת "האויב" כושלת בלחימתה כנגדם. ראה מאו טסה טונג בסין, ראה הטאליבן באפגניסטאן, ראה כשלון המדינה האיסלמית דעא"ש. ראה הבריטים, הסובייטים והאמריקאים באפגניסטאן, ראה הצרפתים בהודו-סין ובאלג'יריה.

השלכות על מדינת ישראל – כמדינה מאוימת על עצם קיומה

האיום הקיומי על מדינת ישראל הוא בשתי פנים – התקפה והשתלטות פיזית על שטחה, והתקפה לשליטה במערכות תפקודה כמדינה וביטחון אזרחיה.
הפן הראשון מתאים למלחמות במדינה אורבנית-תעשייתית ובהינתן עוצמתה של מדינת ישראל וצה"ל ב-70 השנים הראשונות לקיומה האיום הזה מצוי כיום בדרגה פחותה מבעבר גם אם אינו מסלקו לחלוטין. האיום הקיומי הקטלני כיום מקורו באיראן, אם באש מרחוק ואם במגע באמצעות שליחים בקרבת הגבול.
הפן השני – לחימה קטלנית ושאינה קטלנית ללא חציית גבולות מסיבית על-ידי כוחות לוחמים הינו בתהליך התהוות. מאחר ותהליך התפתחות המדינה כמדינה אורבנית רווית מידע הוא בלתי נמנע גם התפתחות האיום בלתי נמנעת, לכן בתהליך ההתפתחות של המדינה צריך לכלול בכל הרבדים את שיקולי ההגנה והביטחון, זו "תכונה מולדת" של מדינת ישראל. השיקולים האלה צריכים לכלול את ההגנה "הפסיבית" ובצידה את ההגנה "האקטיבית" - ההתקפה להרתעה ולמניעת איום.

יסודות תפיסת הביטחון של ישראל גובשו על-ידי דוד בן-גוריון בשנות ההקמה והביסוס של המדינה. לא היו גבולות מוכרים, על הגבול הבינלאומי ניצבו צבאות מדינות ערב המאיימות בפלישה, המדינה הייתה מושקעת בקליטת עלייה, ביישוב שטחים בתוך גבולותיה, ובגיבוש כלים מדיניים, חברתיים וכלכליים של מדינת מהגרים חסרת מורשת וממסדי ניהול. התפיסה עברה מספר עדכונים במהלך השנים אך במהותה יסודותיה נותרו בעינם.

לאחר 70 שנים המצב שונה, המדינה התייצבה בגבולות מוכרים, הכלכלה יציבה, חברת המהגרים בדור שני ושלישי מתמזגת ונוצרת תרבות חברתית משותפת. אלא שהאיומים על מדינת ישראל נותרו בעינם – בשינויי משתתפים, צורה ודרך.
עידן המידע מאפשר יכולות מאיימות גם לאויבים מרוחקים מגבולות המדינה וגם לארגונים שאינם מדינות העלולים לרכוש יכולות מאיימות הרבה מעבר לממדיהם הגשמיים.
וכאן נקודות התורפה בתפיסה הביטחון הנוכחית התואמת לצרכי המאה ה-20 אבל חייבת התאמה להתפתחויות במאה ה-21.
בכך נדון בידיעון הבא.